

PIRATERIJA – “VAMPIR” SAVREMENE PRIVREDE

Uvod

Maja 2006. potpredsednik Evropske komisije Franko Fratini pokazao je prisutnima na konferenciji za novinare, između ostalog, fotografiju “ferarija” falsifikovanog na Tajlandu. To je izazvalo veliko iznenađenje prisutnih, posebno imajući u vidu činjenicu da u svetu postoji svega šest originalnih “ferarija”. Ali, to nije usamljen primer.

Još pre dve godine, japanska multinacionalna kompanija NEC, ona bez čijih reklama nema ozbiljnog teniskog takmičenja, od Vimblдона pa nadalje, angažovala je brojne detektive da ustanove gde se to prave njeni proizvodi, od kojih sve više pokvarenih u garantnom roku stiže u njene servise. Detektivi su uspeali da dođu do saznanja o poreklu koja su bila takva da su izazvala bes pomenute kompanije, pa je podignuta tužba. Međutim, ispostavilo se kao da je ona tužila samu sebe. Kako je to moguće? Stvar postaje kristalno jasna ako se uzme u obzir da se radilo o kompaniji istog naziva, ali u Kini. Bila je to lažna kompanija koja je imala u svom sastavu 50 fabrika sa kompletnom infrastrukturom, a asortiman proizvoda uključivao je ne samo NEC kompjutere, već i televizore, DVD, CD, MP3 plejere, a da stvar bude još gora, svaki proizvod je posedovao vrhunski odštampane garantne listove, kao i spisak NEC servisa po svetu. Sve u svemu, prava piratska multinacionalna kompanija.

Celokupna priča ne bi bila potpuna kad se ne bi spomenuo i jedan vrlo zanimljiv događaj koji se nedavno desio u Rusiji. Naime, ruske vlasti su zaplenile preko 1.000 tona piratskih CD i DVD izdanja, a koja su bila smeštena u jednom skladištu u Habarovsku, blizu kineske granice. Potom je policija istovarila celokupnu zaplenjenu količinu na jednom vojnom poligonu, a za to im je trebalo čak 40 šlepera. Kulminacija je nastupila kada je vojska počela da izvodi manevarsku artiljerijsku gađanja, uz geslo “mi za pirateriju imamo tešku artiljeriju!”.

Kada bi se morali navesti svi primeri piratskog ponašanja u samo nekoliko proteklih godina, ovaj rad bi bio ogromnih dimenzija. Međutim, navedena tri primera iz skorašnjeg perioda sasvim su dovoljna da ilustruju jednu neospornu, notornu činjenicu, a to je da se svet suočava sa jednim velikim, višedimenzionalnim i teško rešivim problemom, **problemom piraterije**, koja uzima sve više maha i kao hobotnica širi svoje pipke u sve pore savremene ekonomije. Stoga joj u naslovu dat atribut “vampira” sasvim odgovara, imajući u vidu štetu koju nanosi. Ona ne poznaje granice, nacionalnu, versku ili političku pripadnost, ona nije lokalni ili regionalni problem, već svetski problem i tako je treba i tretirati. Profit joj je glavna ideja vodilja, a on je basnoslovan — svake godine sve veći.¹

* Stipendista Ministarstva nauke i zaštite životne sredine.

¹ Primera radi, od 1993. do 2003. obim “poslova” porastao je za 1.700% i danas iznosi čak 7% svetskog bruto proizvoda.

Omiljene “žrtve” ovog vampira su informatika² – posebno softfer, tekstil,³ kožna galanterija, kozmetika, igračke, farmacija, jednom rečju, sve gde se može ostvariti dobra zarada. Sve to ne bi bilo moguće bez adekvatne logističke podrške sa strane, a koja se sastoji u korupciji carinskih i policijskih službi kako bi one “zažmurile na jedno oko” kad piratska roba prelazi državnu granicu. Uz to, potrebna je dobra i prilagodljiva organizacija poslovanja, odgovarajuće investicije i razgratnata distributivna mreža – sve u cilju da roba stigne na tržište.⁴ I ona zaista stiže, u ogromnim količinama.

Koliko je ovo postao težak i nerešiv problem za državne vlasti, jasno ukazuje i slikovit naziv dat pirateriji – “tamna strana globalizacije”.⁵

Istorijski gledano, do 70-tih godina prošlog veka zastupljenost piraterije je bila mala,⁶ pa je samim tim bilo i vrlo malo propisa u ovoj oblasti, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Danas je to najrazvijeniji vid spoljne trgovine, pa je i logično što se sve više teži njenom pravnom regulisanju, odnosno sankcionisanju.

S tim u vezi, WIPO⁷ je doneo niz propisa kojima se suzbija piratsko ponašanje, ali treba odmah istaći da je njihov osnovni nedostatak nemogućnost izricanja sankcija prema pojedincima i državama. Međutim, to itekako može WTO, koja od država članica zahteva da sprečavaju pirateriju putem zakonodavstva, inače će se suočiti sa mogućnošću uvođenja trgovinskih sankcija.⁸

² Smatra se da je 35% softvera ilegalnog porekla.

³ Samo u Evropi godišnje se proda tekstilne i kožne robe za oko 7,5 milijardi eura.

⁴ A koje su to poznate destinacije za plasman ove robe? Primera radi, treba navesti samo neko-licu: Canal Street u Njujorku, Wembley Market u Londonu, Buvljak na Novom Beogradu, Ciudad del Este u Paragvaju, Arizona u Laktašima.

⁵ Nažalost, nije jedina.

⁶ Nije ni čudo, s obzirom da sve do sedamdesetih godina polivinilska gramofonska ploča predstavljala alfa i omegu kad je reč o slušanju muzičkih sadržaja. Ipak, već krajem sedamdesetih gramofon dobija konkurenciju u vidu jeftinijeg i dostupnijeg kasetofona koji ga je polako potisnuo iz upotrebe. Ali, to je predstavljalo i početak piraterije jer se kasete mogu presnimiti, ali ne i ploče. Stručnjaci su ipak uspeali da pronađu rešenje u vidu kompakt diskova što je, ispostaviće se kasnije, bilo kratkog daha jer su se na tržištu pojavili kućni CD pisači (“rezači”) i prazni CD vrlo pristupačnih cena. Prava revolucija u pirateriji je otpočela onda kada su stručnjaci iz instituta Fraunhofer izmislili algoritam koji će digitalni zapis pesme od 50 MB “sabiti” na svega 5 MB, uz minimalan gubitak kvaliteta – reč je, naravno, o MP3 formatu. Internet mreža “odradila” je ostatak posla, tako da se pesme mogu lako prenositi s jednog na drugi kraj sveta. Jednom rečju, mogućnosti za razvoj piraterije su postale nezamislive!

⁷ Svetska organizacija za intelektualnu svojinu.

⁸ IIPA, međunarodna alijansa za intelektualnu svojinu, je početkom ove godine predložila da SCG bude stavljena na takozvanu listu zemalja za posmatranje. Na ovoj listi su zemlje sa veoma niskim nivoom zaštite autorskih prava i slabim učinkom u praksi. Drugim rečima, nije dovoljno samo se deklarativno zalagati za borbu protiv piraterije i doneti propise koji regulišu ovu oblast, već ih je neophodno i sprovesti u praksu. Inače, ova alijansa štiti interese sedam trgovačkih asocijacija u SAD koje se bave industrijom iz oblasti autorskog prava. Ovo stavljanje na listu znači potencijalnu pretnju trgovinskim sankcijama SAD-a, ali u svakom slučaju ne i njeno automatsko ostvarenje. Svojevremeno su na toj crnoj listi bile Bugarska, Ukrajina i Kina; Ukrajini su čak bile uvedene trgovinske sankcije, a suspendovan je i trgovinski sporazum između dve zemlje. Nije ni čudo. Kompanije iz SAD-a trpe veliku ekonomsku štetu od piraterije, stoga se američka administracija koristi pretnjom trgovinskim sankcijama, odnosno njihovim uvođenjem prema zemljama iz kojih potiče ova roba kako bi izvršila pritisak na njihove vlade.

Zaštita autorskog i srodnih prava i prava industrijske svojine (kraći istorijski pregled)

Može se reći da je Gutenbergov pronalazak štamparije označio prekretnicu u zaštiti autorskog prava. Do tog pronalaska knjige su bile izuzetno skupe i predstavljale su luksuz koji je jako mali broj ljudi mogao sebi da priušti. Sada one postaju mnogo jeftinije, ima ih u većem broju i samim tim dostupne su mnogo većoj populaciji. To je automatski dovelo do naglog razvoja štamparstva i izdavačke delatnosti, kojom se bavi sve više ljudi.

Ime izdavača je u početku imalo mnogo veću važnost od imena autora jer je vladalo mišljenje da autor, s obzirom da je dobio naknadu od izdavača za ustupljeno delo, nema više prava nad tim delom. Dalje, ostali izdavači su mogli bez ikakvih smetnji slobodno da preštampanju delo, bez traženja bilo kakve saglasnosti od autora. To je dovelo i do prvi zahteva vladaru za izdavanjem privilegija koje su značile isključivo pravo na štampanje i izdavanje jednog dela i zabranu preštampavanja. To pravo je bilo vremenski ograničeno, a odgovaralo je i vladaru jer je od toga imao ekonomsku korist. Stoga su vladari bili vrlo skloni davanju ovih privilegija. Privilegije su dobijali ne samo štampari, već i izdavači.

Vremenom su se i autori počeli obraćati vladarima radi dobijanja privilegije, odnosno isključivog prava, a krajem XVII veka traže i donošenje propisa koji bi im obezbedili priznanje moralnih i imovinskih prava. Njihov pritisak u sadejstvu sa izdavačkim strukturama, koje će odigrati odlučujuću ulogu, urodio je plodom i 1710. u Engleskoj je donet Zakon Ane Stjuart, koji će se primenjivati sve do 1911. kada je donet Zakon o autorskom pravu. To je uticalo i na ostale zemlje da počnu da donose vlastite propise u ovoj oblasti.

Ipak, bez obzira na sve intenzivniju zakonodavnu delatnost, pravni partikularizam i državne granice pokazale su se kao kočnica daljem razvoju autorske zaštite. Zbog toga u prvi plan izbija potreba za zaključivanjem bilateralnih sporazuma. Države to i čine, ali otkazivanjem sporazuma ili protekom vremenskog perioda na koji je bio zaključen, strani autori ostaju bez pravne zaštite.

Tako je konačno sazrela svest o neophodnosti zaštite putem međunarodnih konvencija u ovoj oblasti, što je rezultiralo donošenjem već pomenute Bernske konvencije 1886. godine (Konvencije za zaštitu književnih i umetničkih dela). Do danas je izvršeno nekoliko revizija pomenute Konvencije, a poslednja je izvršena u Parizu 1971. godine.

Ovde treba pomenuti još i: Univerzalnu (svetsku) konvenciju o autorskom pravu (doneta je 1952. u Ženevi, revizija u Parizu 1971), Ugovor o autorskom pravu koji je donet od strane WIPO-a 1996. u Ženevi; tadašnja SCG je pristupila 2002. godine. Oblast srodnih prava regulisana je Konvencijom o zaštiti umetnika izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radiodifuziju iz 1961. godine, Konvencijom o zaštiti proizvođača fonograma od neovlašćenog umnožavanja njihovih fonograma iz 1971. godine, Konvencijom o distribuciji signala za prenos programa preko satelita iz 1974. godine, kao i Ugovorom o interpretacijama i fonogramima koji je donet od strane WIPO-a 1996. godine, a kome je tadašnja SCG pristupila 2002. godine.

Kad je reč o **pravu industrijske svojine**, u početku je pravna zaštita pronalazaka ostvarivana kroz privilegije koje su od vladara tražili zanatlije, trgovci i korporativna udruženja. Privilegiju je mogao da traži samo prvi pronalazač ili prvi kori-

snik novog pronalaska ili delatnosti, kome je ona obezbeđivala isključivo pravo prometa. Povreda date privilegije povlačila je za sobom novčane kazne i uništenje neovlašćeno proizvedene robe. Postepeno se zaštita uvodi i u oblasti upotrebe znaka za obeležavanje robe, opet preko privilegija, sa istim dejstvom kao i kod pronalazaka. Ipak, sve još uvek zavisi od vladara koji je mogao i da ne odobri privilegiju, tako da pronalazač još uvek nema efektivnu pravnu zaštitu. Zavisi od volje vladara.

Bez obzira na sve, cehovske organizacije, koje su nosioci privrede srednjeg veka, nastoje da zaštite svoje interese na tržištu tako što u svojim statutima predviđaju obavezu upotrebe cehovskog znaka na svim proizvodima svojih članova. Članovi, istina, imaju pravo da na proizvod stave i vlastiti znak, ali nikako ne smeju, pod pretnjom sankcija (od novčanih, pa sve do gubitka članstva) da propuste da stave i znak ceha kojem pripadaju.

Međutim, sistem privilegija koji je ipak omogućavao kakvo-takvo preimućstvo i zaštitu trgovcima i zanatlijama, vremenom se pretvorio u svoju suprotnost, koja se ispoljavala kroz monopolski položaj nosilaca privilegija. To je dovelo do skoka cena robe i nestašice strateških artikala na tržištu.

Negativne posledice po privredu i sveopšte nezadovoljstvo dovelo je do donošenja prvih pravnih propisa u ovoj oblasti. Bio je to Statute of Monopolies iz 1623. godine, donet u Engleskoj. Potom je u SAD donet Patentni zakon 1790. godine, a zatim i u Francuskoj. Pod uticajem ovih zemalja i druge države počinju da donose svoje propise, a nastaje i pravna regulativa kojom je regulisana zaštita uzoraka, robnih žigova, kao i geografskih oznaka porekla.

Sva ova aktivnost se odvija isključivo na nacionalnom nivou, tako da je do sredine XIX veka većina nezavisnih država već donela svoje pravne propise o industrijskoj svojini. Ipak, sve intenzivnije ekonomsko-političko povezivanje država stvorilo je potrebu za donošenjem međunarodnih normi o zaštiti prava industrijske svojine.

Tako je 1883. godine na diplomatskoj konferenciji u Parizu doneta Konvencija o zaštiti prava industrijske svojine, kojom je osnovana Međunarodna unija za zaštitu industrijske svojine. Poslednja revizija izvršena je 1973. godine, a tadašnja SFRJ je ratifikovala tekst ove revizije. Pomenuta Konvencija je postala pravni osnov za zaključivanje brojnih međunarodnih sporazuma, bilateralnih, regionalnih i multilateralnih. Posebno su bitni multilateralni sporazumi jer se pomoću njih pojedina prava industrijske svojine detaljnije regulišu, a postali su i temelj nastanka posebnih unija u okviru pomenute pariske unije.

Pravna zaštita od piratskog delovanja u Srbiji

Autorsko i srodna prava i pravo industrijske svojine na teritoriji Srbije imaju svoje istorijske korene, a pravna rešenja zavisila su od postojećih društveno-ekonomskih okolnosti u zemlji, konvencija koje su tada važile, a ne treba zanemariti ni uticaje zakonodavstava različitih država (Nemačke, Francuske, SSSR-a). Stalne promene i privredni razvoj zahtevale su hvatanje u koštac sa evropskim i svetskim trendovima. U tome se uspevalo u većoj ili manjoj meri, a slična situacija je i danas, kada ključnu reč u svim svetskim poslovima vodi nekolicina najmoćnijih država i veliki broj međunarodnih organizacija, posebno WTO. Jedan od uslova za uključivanje u WTO, kao i u ostale iole značajnije grupacije - među kojima je svakako EU, je harmonizacija zakonodavstva u relevantnim oblastima; tačnije rečeno, traži se od svih da

poštuju unapred utvrđena “pravila igre” u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima - političke uslove je nepotrebno nabrajati, dobro su poznati kad je Srbija u pitanju. Isto to važi i kad je u pitanju zaštita intelektualne svojine.

Republika Srbija, imajući u vidu opredeljenje za ulazak u WTO, EU i ostale međunarodne organizacije, je donela niz novih propisa iz ove oblasti,⁹ čime je izvršena harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa postojećim međunarodnim konvencijama, TRIPS-sporazumom, kao i Direktivama EU iz oblasti zaštite intelektualne svojine. Ipak, potreba za donošenjem novog zakonodavstva nije se javila samo usled pomenute neophodnosti harmonizacije, nego i zbog činjenice da je u Srbiji zaštita intelektualne svojine bila na vrlo niskom nivou, sa istovremeno vrlo visokim nivoom **piraterije**, koja je nezaobilazni pratilac ovakvog stanja. Pritisak domaće i međunarodne javnosti, kao i velike štete koje se svakodnevno nanose domaćoj ekonomiji, naveli su zakonodavca da interveniše u ovoj oblasti i kao rezultat njegove aktivnosti nastao je **Zakon o autorskom i srodnim pravima**,¹⁰ kojim se želela suzbiti piraterija koja predstavlja drastično kršenje autorskih prava. Ovim zakonom uređuju se prava autora književnih, naučnih, stručnih i umetničkih dela, pravo interpretatora, pravo prvog izdavača slobodnog dela, prava izvođača fonograma, videograma, emisija i baza podataka kao prava srodna autorskom pravu, način ostvarivanja autorskog i srodnih prava i sudska zaštita tih prava.¹¹

Zakonom se definiše autorsko delo kao originalna duhovna tvorevina autora, izražena u odgovarajućoj formi, bez obzira na njegovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njegovu namenu, veličinu, sadržinu i način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja njegove sadržine.¹²

Autorskim delom smatraju se i prerade autorskih dela (a to su, prema Zakonu, dela u kojima su prepoznatljivi karakteristični elementi prerađenog, izvornog dela), zbirka koja ispunjava uslove iz čl. 2. st. 1. Zakona, kao i zbirke narodnih književnih i umetničkih tvorevina, dokumenata, sudskih odluka i slične građe. Pod zbirkom se podrazumeva i baza podataka.¹³

Autorskopравnom zaštitom nisu obuhvaćene opšte ideje, načela, principi i uputstva koja su sadržani u autorskom delu. Takođe, autorskim delom se ne sma-

⁹ Trenutno su u R. Srbiji na snazi: Zakon o patentima (“Sl. list SCG” 32/2004 sa ispr. “Sl. list SCG” 35/2004), Zakon o žigovima (“Sl. list SCG”, 61/2004 sa ispr. “Sl. list SCG” 7/2005) čijim stupanjem na snagu je prestao da važi raniji Zakon o žigovima (“Sl. list SRJ” 15/95 i 28/96), Zakon o pravnoj zaštiti dizajna (“Sl. list SCG” 61/2004) čijim stupanjem na snagu je prestala važnost Zakona o modelima i uzorcima (“Sl. list SCG” 15/95 i 28/96), Zakon o zaštiti topografija integrisanih kola (“Sl. list SCG” 61/2004) čijim stupanjem na snagu je prestao da važi raniji Zakon o zaštiti topografija integrisanih kola (“Sl. list SRJ” 12/98). Tako je učinjen dobar korak u harmonizaciji nacionalnih propisa sa međunarodnim konvencijama i, posebno, zahtevima WTO.

¹⁰ “Sl. list SCG”, br. 61/04.

¹¹ Čl. 1. Zakona.

¹² Čl. 2. st. 1. Autorskim pravom se smatraju i pisana dela (između ostalog knjige, članci, računarski programi u bilo kojem obliku njihovog izražavanja, kao i pripremni materijal za njihovu izradu), govorna dela, dramska, dramsko-muzička, koreografska i pantomimička dela, kao i dela koja potiču iz folklora, filmska dela, muzička dela, sa rečima ili bez, dela likovne umetnosti (slike, crteži, grafike, skulpture, skice), dela arhitekture, primenjene umetnosti i industrijskog oblikovanja, kartografska dela (geografske i topografske karte), planovi, skice, mape i fotografije, kao i pozorišna režijska (stav 2. istog člana, m. 1-10).

¹³ Čl. 4. st. 1. i 2., čl. 5. st. 1, 2. i 3.

traju ni zakoni, podzakonski akti i drugi propisi, službeni materijali državnih organa i organa koji obavljaju javnu funkciju, službeni prevodi propisa i službenih materijala državnih organa i organa koji obavljaju javnu funkciju, kao ni podnesci i drugi akti u upravnom ili sudskom postupku.¹⁴

Autor je fizičko lice koje je stvorilo autorsko delo; to je lice čije su ime, pseudonim ili znak naznačeni na primercima dela, ili navedeni prilikom objavljivanja dela, dok se ne dokaže drugačije. On je, naravno, nosilac autorskog prava. Pored autora, nosilac autorskog prava može biti i lice koje nije autor, a koje je u skladu sa ovim zakonom steklo autorsko pravo.¹⁵

Zakon kao nosioca autorskog prava označava i koautora - to je fizičko lice koje je zajedničkim stvaralačkim radom sa drugim licem stvorilo delo. Koautori su nosioci zajedničkog autorskog prava na koautorskom delu, tako da je za ostvarivanje autorskog prava i prenošenje tog prava neophodna saglasnost svih koautora. Svaki koautor je ovlašćen da podnosi tužbe za zaštitu autorskog na koautorskom delu, s tim da može da postavlja tužbene zahteve samo u svoje ime i za svoj račun.¹⁶

Ukoliko dva ili više autora spoje svoja dela radi zajedničkog iskorišćavanja, svaki od autora zadržava autorsko pravo na svom delu. Autorsko pravo na autorskom delu čiji autor nije poznat (anonimno delo ili delo pod pseudonimom) ostvaruje za izdato delo izdavač, a za objavljeno ali neizdato delo - lice koje je delo objavilo.¹⁷

Autor je nosilac **moralnih i imovinskih prava** u pogledu svog autorskog dela od trenutka nastanka autorskog dela.

Kad je reč o imovinskim pravima, autor ima pravo na ekonomsko iskorišćavanje svog dela, kao i dela koje je nastalo preradom njegovog dela. Za svako iskorišćavanje autorskog dela od strane drugog lica autoru pripada naknada.¹⁸

Takođe, autor ima isključivo pravo da drugom zabrani ili dozvoli beleženje ili umnožavanje svog dela na bilo koji telesni ili bestelesni, trajni ili privremeni, posredni ili neposredni način. Ukoliko je autorsko delo računarski program, umnožavanjem se smatra i smeštanje celog ili dela programa u memoriju računara, odnosno puštanje programa u rad na računaru. Umnožavanje dela postoji nezavisno od broja primeraka dela, tehnike kojom su umnoženi i trajnosti primeraka.¹⁹

Zakonom je ustanovljeno pravo autoru da zabrani ili dozvoli drugom stavljanje u promet primeraka svog dela, a koje obuhvata nudičenje primeraka dela radi stavljanja u promet, skladištenje primeraka dela radi stavljanja u promet, kao i uvoz primeraka dela.²⁰ Isto ovlašćenje prisutno je i kod davanja primeraka svog dela u zakup ili na poslugu.

Isključivo je pravo autora da drugome zabrani ili dozvoli izvođenje, prenošenje izvođenja, predstavljanje ili emitovanje svog dela, kao i javno saopštavanje dela, njegovo prilagođavanje, aranžiranje i druge izmene dela. Posebno je regulisano isključivo pravo autora da drugome zabrani ili dozvoli da njegovo delo koje

¹⁴ Čl. 6. Zakona.

¹⁵ Videti čl. 9. Zakona.

¹⁶ Čl. 10. Zakona.

¹⁷ Čl. 12. st. 1. i čl. 13. st. 1. Zakona.

¹⁸ Čl. 19.

¹⁹ Čl. 20. Zakona.

²⁰ Čl. 21. st. 1.

je zabeleženo na nosaču zvuka, odnosno nosaču slike javno saopštava uz pomoć tehničkih uređaja za reprodukovanje zvuka, odnosno slike.²¹

Zakonom je ustanovljena mogućnost prenošenja autorskog prava, i to na dva načina: **nasledivanjem i na osnovu ugovora**. Za potrebe ovog rada, pažnja će biti prevashodno usmerena na ugovorni prenos autorskog prava.

Prema Zakonu, autorskim ugovorom se autorska prava ustupaju ili u celini prenose. Ovaj ugovor je formalan, za njegovu punovažnost traži se pismena forma, izuzev ako Zakonom nije drugačije predviđeno.²² Članom 67. određena je obavezna sadržina ovog ugovora, to jest njegovi bitni elementi. On treba da sadrži: imena ugovornih strana, naslov, odnosno identifikaciju autorskog dela, prava koja su predmet ustupanja, odnosno prenosa, visinu, način i rokove plaćanja autorske naknade, ako je ugovorena, kao i sadržinska, prostorna i vremenska ograničenja, ako postoje. Autorski honorar nije više bitan element ugovora, kao što je to bio slučaj u prethodnom zakonu. Ukoliko Zakonom nije drugačije određeno, na ovaj ugovor se primenjuju odredbe našeg Zakona o obligacionim odnosima.²³

Autor, odnosno njegov naslednik može uskratiti dozvolu koju je dao, odnosno povući ustupljeno imovinsko pravo ako sticalac dozvole, odnosno prava, ne ostvaruje pravo koje je pribavio, ili ga ostvaruje u obimu manjem od ugovorenog. Uslov za to je da se takvim postupcima ugrožavaju interesi autora, odnosno njegovog naslednika. Dozvola, odnosno ustupljeno imovinsko pravo se ne može uskratiti, odnosno povući, ukoliko je (nedovoljno) ostvarivanje prava od strane sticaoca nastalo zbog razloga za koje je odgovoran autor, odnosno njegov naslednik. Oni su obavezni da, pre nego što uskrate dozvolu, odnosno povuku pravo, obave sticaoca dozvole, odnosno prava i ostave mu primeren rok da otpočne sa ostvarivanjem prava (u obimu) koje je pribavio.²⁴

Zakon je predvideo mogućnost ustupanja pojedinih ili svih imovinskih prava na drugo lice. To ustupanje može biti isključivo ili neisključivo.

U slučaju isključivog ustupanja imovinskih prava, jedino je sticalac prava ovlašćen da na način propisan ugovorom iskorišćava autorsko delo, kao i da uz posebnu dozvolu autora, odnosno njegovog pravnog sledbenika, ustupa drugima to pravo; pravo koje sticalac prava ustupa drugima je neisključivo pravo, ako ugovorom nije drugačije predviđeno. S druge strane, u slučaju neisključivog ustupanja imovinskih prava, sticalac prava nije ovlašćen da zabrani drugome da iskorišćava autorsko delo, niti je ovlašćen da ustupa drugome svoje pravo. Ukoliko u ugovoru nije naznačeno da se radi o isključivom ili neisključivom ustupanju, smatraće se da se radi o neisključivom ustupanju imovinskih prava.²⁵

Lice koje je ustupanjem steklo imovinsko pravo od autora ili njegovog naslednika može to pravo u celini preneti na drugog, uz dozvolu autora, odnosno autorovog naslednika.²⁶

Zakonom su detaljno regulisane sledeće vrste ugovora: izdavački ugovor, ugovor o predstavljanju i ugovor o izdavanju, ugovor o preradi autorskog dela,

²¹ Čl. 25. st. 1, čl. 26. st. 1., čl. 27. st. 1., čl. 28. st.1., čl. 29., čl. 30. i čl. 32. Zakona.

²² Čl. 65. st. 1. i 3.

²³ Čl. 65. st. 2. Zakona.

²⁴ Čl. 69. st. 1, 2. i 5.

²⁵ Videti čl. 59. i 60. ovog zakona.

²⁶ Čl. 62. st. 1.

ugovor o filmskom delu, kao i ugovor o narudžbini autorskog dela. Poseban odejak posvećen je autorskom delu stvorenom u radnom odnosu.²⁷

Posebno je značajan član 106. Zakona jer je njime omogućena zaštita autorskog dela stranog autora, pod uslovom da je autor lice koje ima autorska prava na osnovu međunarodnog ugovora koji je ratifikovala tadašnja SCG, ili da postoji reciprocitet između SCG i zemlje kojoj autor pripada. Teret dokazivanja da postoji reciprocitet je na licu koje se na njega poziva. Naravno, stranom autoru su priznata moralna prava, kao i pravo sleđenja, uz ispunjenje uslova iz člana 34.

Prema Zakonu, imovinska prava autora traju za života autora i 70 godina posle njegove smrti, dok moralna prava traju i po prestanku trajanja imovinskih prava autora. Slično je i sa koautorima - imovinska prava prestaju po isteku 70 godina od smrti koautora koji je poslednji umro.²⁸

Zakonom su detaljno obrađena i srodna prava, i to: pravo interpretatora, pravo proizvođača fonograma, pravo proizvođača videograma, pravo proizvođača emisije, pravo proizvođača baze podataka, kao i pravo prvog izdavača slobodnog dela.²⁹

S obzirom da je predmet ovog rada piratsko delovanje, od krucijalnog je značaja izdvojiti odredbe Zakona koje se odnose na **pitanje zaštite autorskog i srodnih prava**. Sem toga, Narodna skupština Republike Srbije je donela i **Zakon o posebnim ovlašćenjima radi efikasne zaštite prava intelektualne svojine**³⁰ (dalje: Zakon o posebnim ovlašćenjima). Takođe treba naglasiti da je pravna zaštita regulisana i zakonskim propisima iz oblasti obligacionog prava i građanskog prava. Već je pomenuto da se u našoj zemlji primenjuju i međunarodne konvencije iz oblasti autorskog prava: Bernska i Univerzalna (u oblasti srodnih prava to su Rimski konvencija i Ženevska konvencija, kao i Ugovor o interpretacijama i fonogramima WIPO-a).

Prema Zakonu o zaštiti autorskog i srodnih prava, **povredu prava predstavlja**: iskorišćavanje bilo kog predmeta zaštite uz upotrebu neovlašćeno umnoženih primeraka tog predmeta zaštite, odnosno na osnovu neovlašćene emisije; držanje u komercijalne svrhe primeraka autorskog dela ili predmeta srodnog prava, ako držalac zna ili ima osnova da zna da je reč o neovlašćeno proizvedenom primerku; proizvodnja, uvoz, stavljanje u promet, prodaja, davanje u zakup, reklamiranje u cilju prodaje ili davanja u zakup ili držanje u komercijalne svrhe uređaja koji su prevashodno konstruisani, proizvedeni ili prilagođeni da omoguće ili olakšaju zaobilazanje bilo koje tehnološke mere i koji nemaju drugu značajniju svrhu osim navedene; zaobilazanje bilo koje tehnološke mere ili pružanje ili reklamiranje usluge kojom se to omogućava ili olakšava; uklanjanje ili izmena elektronske informacije o pravima, ili stavljanje u promet, uvoz, emitovanje ili na drugi način javno saopštavanje autorskog dela ili predmeta srodonpravne zaštite sa kojeg je elektronska informacija o pravima neovlašćeno uklonjena ili izmenjena, a da pri tom počinilac zna ili ima osnova da zna da time podstiče, omogućuje, olakšava ili prikriva povredu autorskog prava ili srodnog prava.³¹

Nosilac autorskog prava, interpretator, proizvođač fonograma, proizvođač videograma, proizvođač emisije, proizvođač baze podataka i sticalac isključivih

²⁷ Videti čl. 71–100. Zakona.

²⁸ Videti čl. 100. i 101. st. 1. Zakona.

²⁹ Videti čl. 109–140. Zakona.

³⁰ “Sl. glasnik RS”, br. 46/2006.

³¹ Videti čl. 180. Zakona.

ovlašćenja na autorska i srodna prava može **tužbom da zahteva naročito:** utvrđenje povrede prava, prestanak povrede prava, uništenje ili preinačenje predmeta kojima je izvršena povreda prava, uključujući i primerke predmeta zaštite, njihove ambalaže, matrice, negative; zatim može da zahteva uništenje ili preinačenje alata i opreme uz pomoć kojih su proizvedeni predmeti kojima je izvršena povreda prava, ako je to neophodno za zaštitu prava, naknadu imovinske štete, kao i objavljivanje presude o trošku tuženog.³²

Ako je povreda imovinskog prava učinjena namerno ili krajnjom nepažnjom, tužilac može, umesto naknade imovinske štete, zahtevati naknadu do trostrukog iznosa uobičajene naknade koju bi primio za konkretni oblik korišćenja predmeta zaštite, da je to korišćenje bilo zakonito.³³

Autor, odnosno interpretator ima pravo i na tužbu za naknadu neimovinske štete zbog povrede svojih moralnih prava.³⁴

U svakom slučaju, povredu prava predstavljalo bi protivpravno vršenje jednog ili više isključivih ovlašćenja. Uslov je da radnja bude nedopuštena, to jest da je ona po svom sadržaju u suprotnosti sa ugovornim obavezama. Da bi se mogla tražiti sudska zaštita potrebno je još i da je došlo do povrede autorskog ili srodnog prava, da je nosilac prava pretrpeo štetu, da postoji uzročna veza između nastale štete i protivpravne radnje, kao i da je lice koje je povredilo pravo odgovorno.

Treba istaći da su određena pitanja zaštite intelektualne svojine detaljnije i iscrpnije uređena Zakonom o posebnim ovlašćenjima, kojim se uređuju posebna ovlašćenja organa državne uprave i organizacija koje vrše javna ovlašćenja, radi efikasne zaštite prava intelektualne svojine u skladu sa propisima kojima se uređuje pravo intelektualne svojine.³⁵ Njegove odredbe se primenjuju na proizvodnju, promet, upotrebu i držanje robe i na pružanje usluga kojima se povređuju prava intelektualne svojine.³⁶

Prema Zakonu, roba kojom se povređuju prava intelektualne svojine su između ostalog **piratski primerak autorskog dela ili predmeta srodnog prava**, uključujući i računarske programe, zatim roba sa krivotvorenim žigom ili krivotvorenim dizajnom, odnosno roba koja je prevashodno projektovana, napravljena, prilagođena ili je njena svrha da omogući izbegavanje, zaobilaženje ili uklanjanje tehnološke mere, uređaja ili njegovog sastavnog dela čija je svrha da spreči ili ograniči pojedine radnje u odnosu na predmet zaštite, a koje nosilac prava nije odobrio.³⁷

Izuzetan doprinos ovog Zakona je u tome što je dao definiciju **šta se smatra piratskim primerkom autorskog dela ili predmeta srodnog prava, uključujući i računarske programe:** to je primerak zaštićenog autorskog dela ili predmeta srodnog prava, odnosno roba koja sadrži zaštićeno autorsko delo ili predmet srodnog prava, koja je izrađena **bez saglasnosti nosioca prava**.³⁸ Takođe, piratskim primerkom autorskog dela ili predmeta srodnog prava se smatra i **kalup ili matrica koja se koristi za izradu ovih proizvoda**.³⁹

³² Videti čl. 177. st. 1. Zakona.

³³ Čl. 178. Zakona.

³⁴ Čl. 177. st. 2. Zakona.

³⁵ Čl. 1. Zakona o posebnim ovlašćenjima.

³⁶ Čl. 2. st. 1. pomenutog Zakona.

³⁷ Videti čl. 3. st. 1. Zakona o posebnim ovlašćenjima.

³⁸ Čl. 3. st. 1. t. 4. Zakona.

³⁹ Čl. 3. st. 2. Zakona.

Naravno, zabranjena je proizvodnja, držanje i promet robe, odnosno pružanje usluga kojima se povređuju prava intelektualne svojine utvrđena zakonom i međudržavnim ugovorom.⁴⁰

U slučaju povrede prava intelektualne svojine, nadležni organi⁴¹ će da intervenišu ili *ex officio*, ili po zahtevu nosioca prava.

Kad je reč o postupanju *ex officio*, nadležni organ će, **ukoliko neposrednim uvidom utvrdi da je povređeno pravo intelektualne svojine**, na licu mesta privremeno oduzeti svu zatečenu robu, odnosno sve proizvode koji su predmet ili sredstvo povrede prava intelektualne svojine, ili izreći meru privremene zabrane obavljanja takve delatnosti.⁴² U slučaju privremenog oduzimanja, lice od koga je pomenuta roba oduzeta biće upozoreno na mogućnost konačnog oduzimanja i uništenja robe ukoliko se u roku od petnaest dana od dana privremenog oduzimanja robe ne upusti u osporavanje razloga za oduzimanje.⁴³ Obaveza je nadležnog organa da uzme uzorke predmetne robe, odnosno proizvoda radi ispitivanja postojanja povrede prava intelektualne svojine, odnosno radi obezbeđenja dokaza o tome; pored toga, on podnosi prijavu nadležnom javnom tužiocu ili prekršajnom organu i izvodi druge dokaze neophodne za utvrđivanje povrede prava intelektualne svojine.⁴⁴

Nadležni organ će, takođe, upozoriti bez odlaganja nosioca prava - ako mu je adresa poznata - drugi organ nadležan za zaštitu prava intelektualne svojine (ako je to neophodno radi prikupljanja relevantnih podataka), kao i sva zainteresovana lica - ako postoje i ako su poznata - o povredi prava intelektualne svojine i preduzetim merama.⁴⁵ Nosioc prava će biti pozvan da u roku od petnaest dana od dana prijema obaveštenja pokrene postupak za zaštitu svog prava pred nadležnim sudom i da u tom roku obavesti nadležni organ o pokrenutom postupku, odnosno o privremenoj meri koju je odredio sud.⁴⁶ Ukoliko on ne obavesti (u zakonom predviđenom roku) nadležni organ o pokretanju postupka ili ako ne dostavi odluku suda kojom se određuje privremena mera, privremeno oduzeta roba vraća se licu od koga je oduzeta, odnosno akt kojim je privremeno zabranjeno obavljanje delatnosti stavlja se van snage.⁴⁷

Na zahtev nosioca prava, nadležni organ će, ukoliko neposrednim uvidom utvrdi da je povređeno pravo intelektualne svojine, na licu mesta privremeno oduzeti i zadržati robu, odnosno proizvode koji su predmet ili sredstvo povrede tog prava.⁴⁸

Zahtev može biti pojedinačan, ukoliko se odnosi na jednu određenu pošiljku odnosno količinu robe, ili opšti ako se odnosi na sve količine određene vrste robe u predloženom vremenskom periodu. Podnosi se u pismenoj formi, u sedištu organa nadležnog za poslove inspeksijskog nadzora, u zavisnosti od vrste robe.⁴⁹ Odluka po zahtevu će biti dostavljena podnosiocu zahteva u roku od petnaest da-

⁴⁰ Čl. 4. Zakona.

⁴¹ O nadležnim organima i njihovim ovlašćenjima videti čl. 6-14. ovog Zakona.

⁴² Videti čl. 15. st. 1. Zakona.

⁴³ Videti čl. 15. st. 2.

⁴⁴ St. 3. istog člana.

⁴⁵ Videti čl. 16. st. 1. Zakona o posebnim ovlašćenjima.

⁴⁶ V. stav 2. istog člana.

⁴⁷ Čl. 17. st. 2. Zakona.

⁴⁸ Čl. 19. Zakona.

⁴⁹ Čl. 20. Zakona.

na od dana podnošenja, a protiv nje je dozvoljena žalba nadležnom drugostepenom organu.⁵⁰ Ukoliko je zahtev usvojen, nadležni organ može da zahteva od podnosioca zahteva da položi sredstvo obezbeđenja, a to, prema Zakonu, može biti bankarska garancija ili depozit uplaćen na poseban račun nadležnog organa u iznosu koji odgovara visini troškova koji mogu nastati ako postupak bude obustavljen zbog radnji ili propusta podnosioca zahteva, odnosno ako se utvrdi da u konkretnom slučaju nema povrede prava intelektualne svojine.⁵¹

Da bi se izbeglo vođenje skupih, dugotrajnih i nepotrebnih postupaka, Zakon je predvideo mogućnost da podnosilac zahteva **snosi troškove** koji nastanu u vezi sa postupanjem po zahtevu, ukoliko se utvrdi da nije povređeno pravo intelektualne svojine, u visini koja će biti određena od strane nadležnog organa u zavisnosti od troškova postupanja organa po tom zahtevu.⁵² On je takođe dužan da bez odlaganja obavesti nadležni organ o prestanku svog prava intelektualne svojine, ukoliko do tog prestanka dođe u toku postupka.⁵³

Posebno je zanimljiv i značajan odeljak tri ovog zakona koji govori o **oduzimanju i uništenju robe**. Oduzimanje i uništenje robe moguće je izvršiti po odluci suda ili *ex officio*. U prvom slučaju roba se uništava, odnosno uklanja iz prometa na način određen odlukom suda, uključujući i ustupanje bez nadoknade u humanitarne svrhe ili prodaju radi reciklaže, vodeći računa da se umanjí rizik ponovne povrede prava intelektualne svojine, kao i da se ne nanese šteta nosiocu prava, odnosno da mu se omogući da sam predloži način uništenja, odnosno uklanjanja robe iz prometa.⁵⁴

U drugom slučaju, kad se oduzimanje i uništavanje robe vrši po službenoj dužnosti, nadležni organ konačno oduzima i uništava robu, odnosno uklanja robu iz prometa na propisani način koji, kao i u prethodnoj situaciji, uključuje i ustupanje bez nadoknade u humanitarne svrhe ili prodaju radi reciklaže, kada postoji osnovana sumnja da se tom robom povređuju prava intelektualne svojine, zatim ukoliko nosilac prava ne pokrene postupak za zaštitu svog prava pred nadležnim sudom u zakonom predviđenom roku, odnosno kad se lice od kojeg je roba privremeno oduzeta nije upustilo u postupak osporavanja razloga za oduzimanje te robe.⁵⁵

U oba slučaja nosiocu prava će biti omogućeno da pre uništenja robe zadrži njene uzorke u meri i količini koji su potrebni kao dokaz u postupku protiv lica za koje se sumnja da su povredila prava intelektualne svojine.⁵⁶

Autorskom pravu pružena je zaštita i kroz odredbu koja predviđa da ono, kao i pravo interpretatora, ne može biti predmet prinudnog izvršenja; isto važi i za nedovršena dela i neobjavljene rukopise.⁵⁷ Ukoliko nosilac prava učini verovatnim da je njegovo autorsko ili srodno pravo povređeno, ili da će biti povređeno, na njegov zahtev sud može da odredi privremenu meru oduzimanja ili isključenja iz prometa predmeta kojima se vrši povreda, odnosno meru zabrane nastavljanja započetih radnji kojima bi se mogla izvršiti povreda.⁵⁸

⁵⁰ Videti čl. 22. st. 1. i st. 4. Zakona.

⁵¹ Čl. 25. Zakona.

⁵² Čl. 24. Zakona.

⁵³ Videti čl. 23. Zakona o posebnim ovlašćenjima.

⁵⁴ Videti čl. 31. st. 1. Zakona.

⁵⁵ Videti čl. 32. st. 1. Zakona.

⁵⁶ Čl. 33. Zakona.

⁵⁷ Videti čl. 181. st. 1. i st. 3. Zakona o autorskom i srodnim pravima.

⁵⁸ Videti čl. 182. Zakona o autorskom i srodnim pravima.

Ove mere mogu se tražiti i pre podnošenja tužbe, s tim što će se odrediti rok u kome ona mora biti podneta, a on ne može biti kraći od 30 dana od dana izvršenja mere. Odluka se donosi u formi rešenja, a žalba ne odlaže njegovo izvršenje.⁵⁹

I jedan i drugi zakon predviđaju, u odeljku pod nazivom “kaznene odredbe”, kazne za privredne prestupe i prekršaje, a one su novčane. U zakonu o autorskom i srodnim pravima to su članovi 187-190. Inače, visine novčanih kazni iz čl. 187, 188. i 189. ovog zakona utvrđuju se propisom država-članica – u momentu stupanja na snagu Zakona o autorskim i srodnim pravima još uvek je postojala SCG. **To je u Srbiji i učinjeno preko Zakona o posebnim ovlašćenjima**, u odeljku koji nosi naziv “kaznene odredbe”.

Tako se u čl. 34. predviđa novčana kazna od 100.000 do 3.000.000 dinara za privredni prestup koji počinu pravno lice, suprotno odredbi čl. 187. st. 1. t. 1. do 5. Zakona o autorskim i srodnim pravima; novčanom kaznom od 50.000 do 1.500.000 dinara kazniče se za privredni prestup pravno lice koje postupi suprotno odredbi čl. 187. st. 1. tač. 6. i 7. istog zakona. Ostali članovi – 36, 37. i 38. predviđaju novčane kazne u različitim rasponima, a za povredu odgovarajućih odredbi Zakona o žigovima, odnosno Zakona o pravnoj zaštiti dizajna. Generalno važi pravilo da će predmeti izvršenja privrednog prestupa i predmeti koji su bili upotrebljeni za izvršenje privrednog prestupa biti oduzeti, a predmeti izvršenja privrednog prestupa biće i uništeni.

Član 43. Zakona o posebnim ovlašćenjima predviđa novčanu kaznu od 50.000 do 1.000.000 dinara za pravno lice koje počinu prekršaj suprotno odredbi člana 189. st. 1. Zakona o autorskom i srodnim pravima dok su članom 44. propisane odgovarajuće novčane kazne koje počinu fizičko lice.

Naravno, sasvim je na mestu član 40. Zakona koji predviđa da se presuda kojom je učiniocu izrečena kazna za privredni prestup iz čl. 34-39. objavljuje. Na ovaj način se pruža satisfakcija oštećenom, posebno kad su u pitanju povrede moralnih prava autora.

Kad je reč o **krivično-pravnom regulisanju piratskog ponašanja**, ona je sadržana u **Krivičnom zakoniku Republike Srbije**.⁶⁰ Naime, u glavi dvadesetoj sadržana je grupa **krivičnih dela protiv intelektualne svojine**.⁶¹ Za potrebe ovog rada od vitalne je važnosti član 199. Zakona, **Neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava**.

Njime je predviđeno sledeće: ko neovlašćeno objavi, snimi, **umnoži**, ili na drugi način javno saopšti u celini ili delimično autorsko delo, interpretaciju, fono-

⁵⁹ Čl. 184. Zakona.

⁶⁰ “Sl. glasnik RS”, 85/2005; njegovim stupanje na snagu prestao je da važi Krivični zakon Republike Srbije koji je u članu 183a predvideo kao krivično delo neovlašćeno korišćenje autorskog i drugog srodnog prava, dok je u čl. 189. predvideo novčane kazne za prekršaje u slučajevima predviđenim zakonom. Ipak, treba istaći da je bilo dosta lutanja u oblasti borbe protiv piraterije; problem je bio gde podvesti piratsko ponašanje; u početku je to bilo preko krivičnog dela nedozvoljene trgovine (čl. 147. st. 1. ranijeg zakona), a potom se praksa po ovom pitanju ustalila, tako da je sve do stupanja na snagu Krivičnog zakonika RS, 01. 01. 2006. godine, piraterija bila sankcionisana preko pomenutog člana 183a.

⁶¹ Tu spadaju sledeća krivična dela: Povreda moralnih prava autora i interpretatora (čl. 198), neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava (čl. 199), neovlašćeno uklanjanje ili menjanje elektronske informacije o autorskom i srodnim pravima (čl. 200), povreda pronalazačkog prava (čl. 201) i neovlašćeno korišćenje tuđeg dizajna (čl. 202).

gram, videogram, emisiju, računarski program ili bazu podataka, kazniće se zatvorom do tri godine.⁶² Istom kaznom kazniće se i onaj ko stavi u promet ili u nameri stavljanja u promet neovlašćeno drži umnožene ili neovlašćeno stavljene u promet primerke autorskog dela, interpretacije, fonograma, videograma, emisije, računarskog programa ili baze podataka.⁶³

Kao što se može videti, objekat krivičnogpravnog zaštite je autorsko delo ili srodno pravo. Šta se smatra autorskim delom, a šta ne, definisano je Zakonom o autorskom i srodnim pravima. Zanimljivo je da je ovim članom inkriminisano i snimanje i umnožavanje. Snimanje je pravljenje fotografskog ili drugačijeg snimka autorskog dela, interpretacije, fonograma, videograma, emisije, računarskog programa ili baze podataka; s druge strane, **umnožavanje je pravljenje kopija** navedenih predmeta i pri tome nije od značaja u koliko je primeraka delo umnoženo.⁶⁴ Objekat zaštite su i emisija, računarski program i baza podataka. Nije ni čudo, jer je kompjuterski kriminal u porastu i državnim organima je vrlo teško da prate vrlo dinamične promene u ovoj oblasti. Posebno je to slučaj sa piraterijom na internetu.

Delo se smatra svršenim kada je bez dozvole autora ili drugog nosioca autorskog ili srodnog prava preduzeta bilo koja od radnji navedenih u st. 1. ovog člana,⁶⁵ a izvršilac može biti svako lice.

Radnju izvršenja u stavu 2. istog člana predstavlja stavljanje u promet, u nameri stavljanja u promet, držanje umnoženih odnosno neovlašćeno stavljenih u promet primeraka autorskog dela, interpretacije, fonograma, videograma, emisije, računarskog programa, kao i baze podataka.⁶⁶

Pojam “stavljanje u promet” se mora ekstenzivnije tumačiti; on može obuhvatiti njihovu prodaju, razmenu, rasturanje, davanje na poklon ili u reklamne svrhe i slične delatnosti.⁶⁷

Član 3. istog člana predviđa kaznu zatvora od tri meseca do pet godina, ukoliko je delo iz st. 1. i 2. učinjeno u nameri pribavljanja imovinske koristi za sebe ili drugog. Ovo je ujedno i **teži oblik** ovog krivičnog dela. Traži se umišljaj, koji podrazumeva da su gore pomenute radnje preduzete u **nameri** pribavljanja imovinske koristi, bez obzira na to ko je izvršio delo.

Stav 4. govori o uređajima ili sredstvima čija je osnovna svrha ili pretežna namena uklanjanje, zaobilaženje ili osujećivanje tehnoloških mera namenjenih sprečavanju povreda autorskih i srodnih prava. Onaj ko proizvede, uveze, stavi u promet, proda, a u zakup ili drži u komercijalne svrhe, odnosno ko takve uređaje ili sredstva koristi u cilju povrede autorskog ili srodnih prava, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

Svi predmeti iz stava 1. do 4. ovog člana **oduzet će se i uništiti**.⁶⁸ To je u stvari obavezna mera bezbednosti koja je predviđena sa ciljem da se piratska roba trajno ukloni sa tržišta.

⁶² Čl. 199. st. 1. KZ.

⁶³ Stav 2. istog člana.

⁶⁴ Videti Lj. Lazarević, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd, 2006.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Čl. 199. st. 5. KZRS.

Posebno treba istaći da je moguć i **sticaj** dela iz stava 1. i dela iz stava 5. istog člana.⁶⁹

Primena zakonskih rešenja u praksi

Može se reći da je ovo ključno pitanje ovog rada, imajući u vidu trenutnu situaciju u pogledu borbe protiv piraterije u našoj zemlji. Kao što je ranije istaknuto, piraterija se sada podvodi pod član 199. KZRS - ranije član 183a. st. 1. Krivičnog zakona RS; ali, ovo je samo pravni okvir - neophodno je utvrditi kako se zakonska rešenja sprovode od strane nadležnih sudova.

Dosadašnja praksa u procesuiranju ovog krivičnog dela na žalost, **nije dala značajnije rezultate**. Do stupanja na snagu novog KZRS, 01. 01. 2006. godine, na području opštinskog javnog tužilaštva u Novom Sadu, donet je određen broj presuda koje su postale pravosnažne. Generalna osobina i odlika ovih presuda jeste izuzetno blaga kaznena politika. Za krivično delo neovlašćenog korišćenja autorskog i drugog srodnog prava iz čl. 183a st. 1. ranijeg zakona, sudska praksa se sastojala u izricanju uslovne kazne i novčane sankcije uz određivanje mere bezbednosti oduzimanja predmeta, iako je tužilaštvo tražilo od sudskog veća izricanje oštrijih sankcija⁷⁰ prema počiniocima ovog krivičnog dela. Dalje, sud bi se na zatvorsku kaznu i uopšte strožije kažnjavanje odlučivao tek onda ukoliko bi osuđeno lice ponovo počinilo isto krivično delo.

Još jedna vrlo važna činjenica može se izvesti iz strukture lica osuđivanih za pomenuto krivično delo. To su počinioci koji se nalaze na **samom kraju** lanca piraterije, počinioci koji predstavljaju njegovu poslednju kariku. Iz toga se jasno može izvesti zaključak da su organizatori proizvodnje piratskih roba i tehnologija, ljudi na vrhu ove piramide, još uvek van domašaja zakona. Oni su kreatori i finansijeri ovog vrlo unosnog i nezakonitog posla, koji se sve više širi. Stoga borba protiv piraterije ne može u praksi dati značajnije rezultate sve dok se ne "razbije" ova vrlo organizovana i dobro uhodana mreža. Neophodno je prekinuti kanale snabdevanja piratskom robom koja dolazi i iz susednih zemalja, a to traži aktivnu saradnju između naših nadležnih organa i organa okolnih država.

Sve u svemu, može se zaključiti da se u praksi nije daleko odmaklo u zaštiti prava intelektualne svojine. Nekih pomaka svakako ima,⁷¹ ali su oni nedovoljni da bi rezultati bili zadovoljavajući. Piratskih proizvoda ima na svakom koraku i oni nanose ogromne štete domaćoj ekonomiji, a istovremeno se odvrćaju potencijalni strani ulagači od bilo kakvih poslovnih aranžmana u našoj zemlji. Blagom kaznenom politikom se uopšte ne postiže svrha kažnjavanja u smislu specijalne i generalne prevencije, nego se ovakva štetna delatnost čak i podstiče.

S druge strane, ne treba za sve krivične sudove. Problem je i izuzetno loša ekonomska situacija u čitavoj zemlji, a ona je plodno tlo za razvoj piratskog delovanja.

⁶⁹ Videti Komentar KZ, str. 563.

⁷⁰ Ovo ne znači da na područjima drugih tužilaštava nije bilo strožijih sudskih odluka. Prema podacima kojima raspolazem, od momenta stupanja na snagu novog KZRS do danas, na području Opštinskog javnog tužilaštva u Novom Sadu još nije bilo pravosnažnih osuda za krivično delo iz člana 199. iako se trenutno vode odgovarajući postupci pred sudovima. Kakva će praksa biti, ostaje da se vidi.

⁷¹ Prvo javno uništavanje piratskih diskova u Srbiji izvršeno je 23. marta prošle godine, kada je uništeno 347.456 komada piratske robe, teške preko deset tona.

Domaći potrošač će pre kupiti piratski primerak nekog američkog filmskog hita nego originalni DVD, koji je i po nekoliko puta skuplji, a razlike u kvalitetu su minimalne. Posebno ovo dolazi do izražaja kad su u pitanju računarski softveri čija je cena astronomska, imajući u vidu standard naših potrošača.⁷² Dakle, neophodno je izvršiti korenite sistemske promene, za čiju realizaciju nije dovoljna samo pravna osnova koja će u praksi predstavljati mrtvo slovo na papiru. Pasivnost i slabi rezultati na planu borbe protiv piraterije ostavljaju izuzetno loš efekat na imidž zemlje i njenog državnog aparata, bez obzira na to koja od političkih elita u datom momentu vrši izvršnu vlast. Kakva je korist od toga što je važećim zakonodavstvom izvršena harmonizacija sa međunarodnim propisima, posebno EU,⁷³ ukoliko se oni ne sprovode. A upravo će sprovođenje donetih propisa biti jedan od ključnih uslova za pristupanje ovoj nadnacionalnoj ekonomsko-političkoj grupaciji.

Izlaz iz ovog “začaranog kruga” treba tražiti u povećanju standarda stanovništva i stvaranju privrednog ambijenta koji će učiniti da kvalitetni domaći i strani proizvodi budu cenovno lako dostupni domaćim konzumentima, što će značajno smanjiti profit prodavcima piratskih roba. Naravno, nemoguće je u potpunosti iskoreniti ovu pojavu, nje će uvek biti. Važno je svesti je u razumne i društveno prihvatljive okvire. Inicijalni koraci su već učinjeni, a konferencija koja ovih dana treba da se održi u Beogradu, a čija će tema biti zaštita prava intelektualne svojine, daje za pravo da se nadamo da će na ovom polju vrlo brzo doći do mnogo konkretnih rezultata.

⁷² Zakoni tržišta su neumoljivi; potrošači (logično) kupuju tamo gde je jeftinije.

⁷³ Primera radi, treba navesti nekoliko Direktiva koje su usvojene u okviru EU: Direktiva o pravnoj zaštiti računarskih programa (1991), Direktiva o pravu davanja u zakup i na poslugu i o određenim pravima u vezi sa autorskim pravom u oblasti intelektualne svojine (doneta 1992. godine), Direktiva o koordinaciji određenih pravila u vezi sa autorskim pravom i pravima povezanim sa autorskim pravom koja se primenjuju na satelitsko emitovanje i kablovsku retransmisiju (1993), Direktiva o bazama podataka (1996), Direktiva o harmonizaciji određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informatičkom društvu; cilj je bio da se izvrši implementacija odredbi WIPO ugovora o autorskom pravu, kao i Ugovora o interpretaciji i fonogramima. Sve ove odredbe su postale sastavni deo važećeg Zakona o autorskom i srodnim pravima; Direktiva o pravu preprodaje u korist autora originalnih umnoženih dela, iz 2001. godine.